

सागरी सुरक्षेकरता भारतीय तटरक्षक दल अजून संक्षम करणे जरूरी

26 नोव्हेंबर २०२० ला मुंबईवरील दहशतवादी हल्ल्याला १२ वर्षे पूर्ण झाली. त्या निमित्ताने देशाच्या आणि महाराष्ट्राच्या सागरी सुरक्षेचे अवलोकन केले पाहिजे. सध्याची परिस्थिती कशी आहे आणि येणाऱ्या काळात अजून काय जास्त सुधारणा करणे गरजेचे आहे या सगळ्या विषयावर चर्चा जरूरी आहे.

देशाच्या संक्षम सागरी सुरक्षेकरता तीन सुरक्षा दले आहेत, नौदल ,तटरक्षक दल आणि सागरी पोलीस. यामध्ये सर्वात जास्त जहाजे, हेलिकॉप्टर, विमाने आणि प्रशिक्षित आहे तटरक्षक दल. यामुळे तटरक्षक दलाच्या क्षमतेचे अवलोकन जरूरी आहे.

गुजरातमधील सुरक्षा व्यवस्थेला, विशेषतः पाकिस्तानला लागून असलेल्या सागरी सीमेवरील सुरक्षेला भारत सरकारने प्राधान्य देण्याचे ठरविले आहे. भारताच्या सागरी सुरक्षेत महत्त्वाची भूमिका बजावणा-या तटरक्षक दलासाठी केंद्र सरकारने ३१ हजार ७४८ कोटी रुपये मंजूर केले आहेत. येत्या पाच वर्षांत तटरक्षक दलाला अधिक शक्तिशाली आणि सक्रिय करण्याच्या दृष्टिकोनातून हे पाऊल उचलण्यात आले आहे.

२०२२ पर्यंत १७५ बोटी व ११० विमानांचा समावेश

तटरक्षक दलाची टेहळणी क्षमता वाढविण्यासाठी नव्या गस्ती नौका, बोटी, हॅलिकॉप्टर, विमाने आणि अन्य आवश्यक उपकरणे विकत घेण्यात येतील. समुद्र सुरक्षेच्या दृष्टिकोनातून तटरक्षक दलाच्या ताफ्यात २०२२ पर्यंत १७५ बोटी व ११० विमानांचा समावेश करण्याचे निश्चित करण्यात आले आहे. सागरी संपत्तीचे संरक्षण, सागरी पर्यावरण, प्रदूषण नियंत्रण, तस्करी, समुद्री चाचांविरोधात कारवाई यांचा मुकाबला करण्यासाठी तटरक्षक दलाला पूर्णपणे सुसज्ज करण्याची योजना आहे. भारतीय तटरक्षकदल, समुद्र सुरक्षित आणि निर्भयीत ठेवण्यांस वचनबद्ध आहे. यामुळे तटरक्षक दलाची सध्याची क्षमतेचे अवलोकन करणे जरूरी आहे.सध्या असलेल्या साधना द्वारे सुध्दा आपल्याला किनार पट्टी सुरक्षित करता येईल.काही उपाय योजना लेखामध्ये सुचवण्यात येत आहेत.

तटरक्षक दलाच्या सध्या ६० बोटी, १८ हॉव्हरक्राफ्ट, ५२ छोट्या इंटरसेप्ट बोटी, ३९ डॉनियर टेहळणी विमाने, १९ चेतक हॅलिकॉप्टर व चार ध्रुव हॅलिकॉप्टर्स आहेत.

भारतीय तटरक्षकदलाची स्थापनेची कारणे

१९६० नंतर भारतीय अर्थव्यवस्थेस; सोने, चांदी, विद्युत उपकरणे इत्यादींच्या, आखातातून समुद्रमार्गे भारताच्या पश्चिम किनार्यापर्यंत करण्यात येणार्या मोठ्या प्रमाणातील तस्करीने त्रस्त केले होते. ह्या काळात भारतीय नौदलच तस्करीविरोधी कार्यवाही करत असे. त्यांच्याकडे पाच गस्ती विमाने होती. ती अपुरी होती. १९७० नंतर, एक्सक्लुझिव्ह इकॉनॉमिक झोन स्थापन करण्याबाबतचे 'युनायटेड नेशन्स कन्व्हेन्शन ऑन लॉज ऑफ द सीज' चे निर्देश, तस्करी, मुंबईच्या किनार्यानजीकचे तेल शोध आणि उत्पादनमुळे भारतीय तटरक्षकदलाची स्थापना आवश्यक झाली. भारतीय तटरक्षकदलाच्या जबाबदार्या, सागरी आर्थीक-क्षेत्रांची सुरक्षा, किनारी सुरक्षा, समुद्री सुरक्षा, समुद्री पर्यावरण संरक्षण, या आहेत. अवैध कारवाया, दहशतवाद, अवैध शस्त्रास्त्र व्यापार, अवैध मानवी व्यापार मासेमारी, तस्करी, मादक पदार्थांचा व्यापार इत्यादी; रोखण्यासाठी कार्यवाही केली जाते.

भारतीय तटरक्षकदल परिस्थितीस सामोरे जाण्यास सज्ज आहे का?

भारतीय तटरक्षकदल, भारताचा समुद्र सुरक्षित आणि निर्भयीत ठेवण्यास वचनबद्ध आहे. त्यांचे ब्रीदवाक्य आहे 'वयं रक्षामः'. म्हणजे आम्ही 'रक्षण करू'.

२०२० पर्यंत भारतीय तटरक्षकदलाकडे सामर्थ्यात झालेली वाढ, भरघोस ठरणार आहे. ९ किनारी राज्यांत आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये आपल्यापाशी आता किनारी रडार साखळी आहे. विजकीय-प्रकाशकीय-साधने(Automatic Identification System) आहेत. रात्रंदिन प्रकाशचित्रक(Night Vision Devices) आहेत. ४६ रडार स्थानकांच्या ह्या साखळीत, किनार्यावरील हालचालींवर बारकाईने लक्ष ठेवण्याचे सामर्थ्य प्राप्त झालेले आहे.

किनारी गस्त, सुरक्षा कार्ये आणि मर्यादा

भारतीय तटरक्षकदलाच्या अधिकारी व खलाशांचे प्रशिक्षण भारतीय नौदलावर अवलंबून आहे. मनुष्यबळातील २०% कमतरता पुढील १० ते १२ वर्षांनंतरच पुरी केली जाईल. मात्र गरज आहे कमतरता लवकर पूर्ण करण्याची.

एँडव्हान्स्ड ऑफशोर पॅट्रोल व्हेसल्स या १०५ मीटर लांब आणि २,३०० टन वजनाच्या नौका, भारतीय तटरक्षकदलातील सर्वात मोठ्या नौका आहेत. ऑफ शोर पॅट्रोल व्हेसल्स ९० मीटर लांब आणि २,००० टन वजनाच्या नौका असतात. भारतीय तटरक्षकदलातील सर्वाधिक वापरल्या जाणार्या ह्या नौका सेवेत आहेत. फास्ट पॅट्रोल व्हेसल या ५० मीटर लांब आणि सुमारे ३०० टन वजनाच्या ह्या गस्ती नौका आहेत. इंटरसेप्टर बोटस् उथळ पाण्यात, जलदगती हस्तक्षेप करण्यास योग्य असतात. एअर कुशन वेहिकल्स ही 'किनार्यालगतच्या पाण्यात, लगतच्या सखल जमिनीत आणि किनारी प्रदेशांत गस्तीकरता नवे आयाम आणि सामर्थ्य पुरवतात.

मात्र खाड्यां मध्ये, सुंदरबन भागात सर क्रिक भागात रबर बोटींची गरज आहे. भारताच्या महासागरी क्षेत्रांतील, म्हणजेच किनार्यापासून २०० नॉटिकल मैलांपर्यंत, भारताची राष्ट्रीय हित सांभाळण्याची जबाबदारी भारतीय तटरक्षकदलाची आहे.

कायदेशीर मर्यादा तटरक्षकदलाच्या सशक्तीकरणातील त्रुटी

भारतीय तटरक्षकदलासमोरच्या कर्तव्यपूर्तीच्या आड येणार्या कायदेशीर मर्यादा; नौका ताब्यात घेणे, अनधिकृत सर्वेक्षणावरील कारवाई, अवैध माहिती संकलनावरील कारवाई; इत्यादींबाबत आहेत. राष्ट्रीय सुरक्षेकरता अशा कायदेशीर मर्यादा उठवणे आवश्यक आहे. सखोल समुद्रात, प्रादेशिक पाण्यापलीकडे, अनन्य आर्थिक क्षेत्रात, मासेमारी करणार्या नौकांच्या नियमनार्थ कायदेच उपलब्ध नाहीत. राष्ट्रीय सुरक्षेकरता आवश्यक कायदे पुढच्या दोन वर्षात तरी पास केले जावेत. तो पर्यंत वट हुकुम पास करून ही कमजोरी दूर करावी.

आणखी काय करता येऊ शकेल?

संसदीय व्यवहार समिती आणि महालेखाधिकारी व महालेखा निरीक्षक यांच्या निरनिराळ्या शिफारसी /अहवालांवर काही प्रमाणात अंमलात आणल्या गेल्या आहेत,

मात्र बहुतेकांच्या अंमलबजावणीकरता सातत्याने आणि नियमितपणे देखरेख करावी लागेल.

तांत्रिक ज्ञानाचा आणि मनुष्यबळ सामर्थ्याचा योग्य वापर केला जावा. किनार्यावरील वाढती निगराणी, गस्त आणि इतर दलांसोबत संयुक्त किनारी सुरक्षा कवायतींचे आयोजन केले गेले पाहिजे. गुप्तवार्ता दर्जा वाढवणे आणि समुद्री पोलिस, भारतीय तटरक्षकदल व भारतीय नौदल यांच्यातील समन्वयन आणखी सुधारले पाहिजे.

भारतीय तटरक्षकदलाचे नवीन जहाजांचे आगमन गतीमान झाले पाहिजे. निरनिराळ्या वर्गाच्या नौकांची अल्प, सामान्य आणि मध्यम दुरुस्ती योग्य वेळी व्हावी. हा नौका दुरुस्ती कार्यक्रम कार्यक्षमतेने चालवला गेला पाहिजे. भारतीय तटरक्षकदलात अधिकार्यांची कमतरताही आहे. नियत कालावधीत ही तूट भरून काढली गेली पाहिजे.

निवृत्त (डिकमिशन्ड) भारतीय तटरक्षकदल नौकांचा वापर तरंगत्या चौक्या म्हणून, उच्च जोखीम क्षेत्रांत, खांड्यांमध्ये आणि नदीमुखांत केला जावा.

प्रत्येक बंदरात आत आणी बाहेर जायचे रस्ते, बोटी उतरण्याच्या जागा, धक्के, नौका ठेवण्याच्या जागा विकसित होत आहेत. त्याचा वेग वाढला पाहिजे. व्यक्तिगत मासेमाराला ओळखपत्र देण्याच्या पद्धती जास्त कार्यक्षम झाल्या पाहिजे.

आंतरराष्ट्रीय महासागरी संघटनेच्या अनुसार, २० मीटरहून अधिक लांबीच्या आणि ३०० टनाहून अधिक वजनदार नौकांवरच स्वयंओळख प्रणाली असते, जी उपग्रहावर आधारित आहे.

छोट्या नौकांना प्रारण ओळखपत्र (रेडिओ फ्रिक्वेन्सी आय.डी.) देण्याचाही प्रस्ताव आहे. म्हणजे प्रत्येक नौका नोंदवली जाईल. त्यामुळे त्यांच्यावर लक्ष ठेवणे शक्य होईल. ते काम लवकर सुरू व्हावे.

किनार्यावर नजर वाढवावी

किनार्यावर सुरक्षेसाठी गस्त वाढवली आली पाहिजे, सर्व सागरी चेकपोस्टची सुरक्षा कडक करण्यात यावी. याशिवाय सर्व लँडिंग पॉइंट्सवर नाकाबंदी केली जावी. सागरी किनारपट्टीवर पोलिसांतर्फे सागरी सुरक्षा अभियान राबविण्यात यावे. नियमितपणे स्पीड बोटीने किनारपट्टीवर गस्त घालून संशयास्पद बोटींची तपासणी करण्यात

यावी.सागरी सुरक्षा आव्हांनाचा अभ्यास भारतीय नौदल आणि भारतीय तटरक्षकदलांतर्गत किमान वर्षातून एकदा गेला जावा.

२६-११-२००८ ची पुनरावृत्ती होऊ शकते का? कुठलीही नौका तपासल्याविनाच आत येऊ शकते का?

धोका शोधण्याकरिता अधिक तंत्रज्ञान व गुप्तवार्ता यांची गरज आहे. आपल्याला धोक्याची पूर्वसूचना अथवा विश्वसनीय माहिती मिळाली तर आपण आपली निगराणी वाढवू शकतो, प्रचंड प्रमाणात पाण्यातील गस्त वाढवू शकतो, भारतीय नौदल आणि समुद्री पोलिसही मदतीला येऊ शकतात. गुप्तवार्ता वितरण आणि समुद्री पोलिस, भारतीय तटरक्षकदल व भारतीय नौदल यांच्यातील समन्वयन आणखी सुधारले पाहिजे.

महानगरांत, नॅशनल सिक्यूरिटी गार्ड असतांना, त्यामुळे कुठलाही दहशतवादी जिवंत परत जाऊ शकणार नाही याची देशाला खात्री असावी.